



# Fængslede kvinder er andet og mere end stereotyper

ESSAY

Kvindefængsel i Danmark anno 2021

Charlotte Mathiassen, Lektor ved Aarhus Universitet, DPU.

## Abstract

In this essay, I discuss the establishment of a women's prison in Denmark. Until recently, women have served in men's prisons and sometimes in men's wings. In 2018, due to questions of safety during imprisonment and ambitions of improving rehabilitative means for women, the political decision makers decided to establish a 'women only' facility. Among other things, I discuss the issue of imprisoned women's rights and problematize the stereotypical representations of gender within existing prison practices.

## Keywords

Gender, women's prison, rights of imprisoned women  
Køn, kvindefængsel, fængslede kvinders rettigheder

## Prolog

Kvindelige indsatte har indtil for nogle årtier siden ikke været repræsenteret med nogen tydelig stemme i fængselsforskningen sammenlignet med mandlige indsatte; hverken i Danmark eller internationalt. Det har ændret sig, og i dette essay vil jeg fokusere på netop fængslede kvinders betingelser i danske fængsler. Centrale begreber i rammesætningen af og drøftelserne i teksten er *køn* og *fængslede kvinders rettigheder*.<sup>1</sup>

Internationalt betones behovet for til stadighed at arbejde for kvinders rettigheder og særlige interesser og behov under afsoning, hvilket kan læses i de såkaldte Bangkok-regler. Her står blandt andet:

»The Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners apply to all prisoners without discrimination; therefore, the specific needs and realities of all prisoners, including of women prisoners, should be taken into account in their application. The Rules adopted more than 50 years ago, did not, however, draw sufficient attention to women's particular needs. With the increase

1. Tak til lektor i socialpsykologi, RUC, Tine Jensen for fine indspil og kommentarer og til cand.mag i engelsk litteratur med speciale i postkoloniale studier og forlægger, »Rebel with a Cause« Iben H. Philipsen for relevante kommentarer og korrektur.



in the number of women prisoners worldwide, the need to bring more clarity to considerations that should apply to the treatment of women prisoners has acquired importance and urgency» (Bangkokregler, Annex 1, side 5).

En pointe i ovenstående er, at planlægningen af afsoning for kvinder skal overvejes nøje, og at det skal være klart og gennemskueligt, hvad der styrer den måde, som kvinder behandles på. Undervejs i den følgende tekst vil jeg eksemplificere, hvordan forhold for fængslede kvinder i Danmark har taget sig ud, hvordan de har ændret sig, og hvilke overvejelser og holdninger der har bidraget hertil.<sup>2</sup>

Fængslede kvinder i Danmark har i en årrække afsonet i mandefængsler. Danmark er ikke det eneste land, hvor mænd og kvinder har kunnet afsones i samme fængsel. Imidlertid er fraværet af et rent kvindefængsel usædvanligt, ligesom det var særligt, at mænd og kvinder i nogle fængsler boede i samme afdeling. Det ændrer sig nu, og jeg vil i det følgende lægge vægt på det forhold, at fængslede kvinder i Danmark snart skal afsones i et rent kvindefængsel.

Min egen forskning i kvinders afsoning og afsoningsforhold begyndte i 2007. Det første bidrag blev udmøntet i rapporten 'Perspektiver på kvinders dagligdag i danske fængsler – erfaringer med kvinders og mænds fælles afsoning' (Mathiassen, 2011). Det kvalitative empiriske arbejde blev udført i fire fængsler: Møgelkær, Horserød, Herstedvester og Ringe i årene 2007-2010, hvor både mænd og kvinder afsonede. Det empiriske materiale bestod af kvindernes formidlede oplevelser og erfaringer; deres narrativer om og holdninger til livet i fængsel. Ligeledes indgik deltagende observationer både med kvinderne i afdelingerne, på arbejde, i skole, når de handlede og i fritiden i det omfang, det var aktuelt og muligt. Endelig blev det empiriske arbejde kvalificeret gennem samtaler og samvær med forskellige ansatte i fængslerne, både ledere, uniformerede og civile ansatte. I det følgende inddrager jeg forskellige perspektiver på kvinders behov og interesser og de udfordringer, der kan være, når kriminalforsorgen skal varetage disse på bedste måde. En pointe med teksten er at forstyrre det noget ensidige billede af kvindelige indsatte, som af og til bliver (re)præsenteret i medier og i fængselspraksis. Kvindelige indsatte er hverken bare 'høns', 'ofre', 'mobbende uhyrer' eller 'hysteriske konfliktmagere', hvilke er nogle af de betegnelser, jeg har hørt gennem tiden. Der er forskellige forventninger til, hvordan kvindelige indsatte skal agere, alt efter hvor de afsoner og med hvem. Herunder om de afsoner med mænd eller med kvinder. Disse forventninger udvikles og ændres i følgeskab med de samfundsmæssige diskurser, men også institutionelt både mellem indsatte, mellem ansatte og indsatte og ansatte imellem. Jeg mener, at det er en etisk forpligtigelse vedblivende både at have fokus på de indsattes rettigheder, og at bidrage til at stereotype kønsforståelser bliver afløst af mere flydende og dynamiske forståelser.

---

2. Jeg skriver i forlængelse af min artikel 'Fængslede kvinder', som udkommer i »Det fængslede menneske – nedslag i fængslet idéhistorier. Baggrund. 2021.«



## Skal kvindelige indsatte afsone i eget fængsel?

Både nationalt og internationalt udgør fængslede kvinder nu som også tidligere en minoritet i forhold til mænd i den samlede gruppe af indsatte (World Prison Brief). I Danmark udgør kvinderne ca. 5%. I 2019 sad således cirka 172 kvinder i forhold til cirka 3802 mænd i danske fængsler.<sup>3</sup> Globalt stiger også for kvinders vedkommende antallet af fængslinger i disse år (World Prison Brief), hvilket dog ikke ændrer på, at kvindelige indsatte fortsat er en minoritet. De senere år har det blandt andet politisk og i Dansk Kriminalforsorg været drøftet, hvorvidt fængslede kvinder i Danmark fortsat skulle placeres i et mandefængsel, eller om de skulle afsone i et rent kvindefængsel. Folketingets Ombudsmand har fulgt forholdene for kvinder i danske fængsler og han påpegede såvel ved et besøg tilbage i 1996 i Anstalten ved Herstedvester som senere, at de kvindelige indsatte var udfordret af nogle af de mandlige indsatte. Også under et besøg i 2004 viste der sig udfordringer for de kvindelige indsatte. Ombudsmanden skrev:

»... .Selv for de kvinder som har en kæreste eller ægtefælle i anstalten (eller udenfor), er det i nogle tilfælde ikke muligt at være i fred. Det blev ligeledes oplyst, at flere af de kvindelige indsatte ikke oplyser personalet om eventuelle antastelser – blandt andet af frygt for repressalier fra de mandlige indsatte. De kvindelige indsatte i afdeling S anførte, at de hele tiden skal være på vagt i forhold til de mandlige indsatte.« (Ombudsmandens Beretning, side 51).

I samme beretning blev det anført, at fælles afsoning også for nogle af de mandlige afsonere var et problem. De ville ikke deltage i den efter fængslets vurdering nødvendige kønsdriftsdæmpende behandling på grund af kæresteforhold med en medindsat kvinde. I ovennævnte beretning forholdt Ombudsmanden sig med andre ord kritisk til, at de få kvinder (14) afsonede i fællesskab med mænd i Herstedvester fængsel,<sup>4</sup> og det fremgik, at forholdene for kvindelige indsatte, herunder drøftelserne vedrørende oprettelsen af et kvindefængsel, ville blive fulgt.

Jeg deltog i 2014 i forskellige drøftelser af kvinders afsoningsforhold på en bustur, hvor vi besøgte fængslerne i Ringe, Møgelkær og Jyderup, og hvor min rolle var at holde et oplæg om kvinders dagligdag i kønsblandede fængsler og afdelinger. Her medvirkede blandt andet politikere og ansatte i forskellige afdelinger under Justitsdepartementet og Kriminalforsorgen, ligesom både Fængselsforbundet og Kriminalforsorgsforeningen var repræsenteret. I diskussionerne argumenterede nogle for, at kvinder fortsat skulle afsone i man-

3. Ifølge Kriminalforsorgen afsonede cirka 151 kvinder i 2018 og i 2015 var antallet helt nede på cirka 134 kvinder. Både i 2010 og 2013 var antallet cirka 171: (<https://www.kriminalforsorgen.dk/wp-content/uploads/2020/08/kriminalforsorgens-statistik-2019.pdf>).

4. På daværende tidspunkt angives at 56 var dømt for sædelighedskriminalitet og 31 afsonede tidsbestemte straffe (Folketingets Ombudsmand, side 49-50)



## ESSAY

defængsler, fordi det var 'normalt', at kvinder og mænd var sammen. Andre mente, at kønnene skulle adskilles, og Jyderup fængsel var allerede dengang i fokus som stedet, hvor man kunne indrette et kvindefængsel. Samtidig var og er det en kendsgerning, at hovedparten af de mandlige afsonere kun afsoner med mænd af den indlysende grund, at de udgør cirka 95 % af den samlede gruppe af indsatte i de danske fængsler. Grundlæggende forekommer det mig problematisk at operere med begrebet 'normalt', når emnet er fængsler. Der er ikke noget 'normalt' i at sidde i fængsel. Det er en afvigelse fra 'normen', nemlig at leve i det mere frie samfund (Mathiassen, 2021). Hvis jeg alligevel skal optræde på den scene som sættes i og med de drøftelser, som har været ført vedrørende adskillelse af mandlige og kvindelige indsatte, så vil jeg skrive det således:

Der var hverken noget 'normalt' i den måde kønsblandet eller kønsopdelt afsoning fungerede på. Skulle der tales om en 'normalisering'<sup>5</sup> i betydningen, at rammerne i fængslet så vidt muligt skal svare til rammerne i samfundet uden for fængslet, så ville det kræve, at man i en eller flere institutioner organiserede forholdene med en ligelig fordeling af kønnene. Men det ville fortsat kun 'normalisere' forholdene for en mindre del af de mandlige indsatte.<sup>6</sup>

Fortalere for at oprette et rent kvindefængsel argumenterede for, at det ville øge mulighederne for at etablere tilstrækkeligt sikre afsoningsforhold for kvinderne. Dette standpunkt kan forstås på linje med Jennes, Sexton & Sumners (2019) opsummering af fængslers sociale dynamikker:

These are interactional spaces in which complex social dynamics promote the further victimization of an already vulnerable population. Whether in prison, at the gym, or on the subway, women are to some degree vulnerable to coercion and violence and they struggle with power imbalances, dependence, fear, and barriers to seeking help. In a prison, however, they cannot, by design, exit the institutional context as one strategy for enhancing their own safety (Jennes, Sexton & Sumner, side 626).

Standpunktet er her, at kvinder i en vis udstrækning er udsatte i forhold til tvang og skæve magtforhold, og at dette gør sig gældende i samfundet generelt. I fængslet øges udsathed, fordi indsatte ikke kan forlade stedet, men skal finde en måde at være på i de sociale strukturer. Det kan være vanskeligt for nogle kvinder, også i danske fængsler, hvilket jeg uddyber nedenfor. Ligeledes argumenterede fortalere for, at etableringen af et kvindefængsel ville øge mulighederne for en relevant resocialiserende indsats, hvilket også beskrives i Kriminalforsorgens indstilling vedrørende kvinders afsoningsforhold (Kriminalforsorgen, 2011).

Beslutningen om at etablere et rent kvindefængsel blev taget i 2018, og den daværende justitsminister, Søren Pape Poulsen, begrundede beslutningen

5. Tak til tidligere fængselsinspektør og direktør for Grønlands Kriminalforsorg, Hans Jørgen Engbo, for altid at bidrage med vigtige præciseringer, når vi drøfter begrebet 'normalisering'.

6. Se eksempelvis Engbo (2017; 2020) vedrørende forståelser af begrebet 'normalisering'.



med, at de kvindelige indsatte skulle sikres bedre mod vold og seksualiserede overgreb. Argumentet var på linje med Ombudsmandens ovenfor anførte observationer og betæneligheder. Endvidere blev beslutningen om at oprette et kvindefængsel underbygget af en undersøgelse udført af Kriminalforsorgen, hvoraf det fremgik, at en del indsatte angav at have oplevet henholdsvis seksualiseret chikane (18 %) og seksuelle overgreb (9%) fra medindsatte (Lindstad & Bien, 2016). Men holdningerne til den beslutning var fortsat delte. I et indlæg i Fængselsfunktionæren, skrevet af Westfall (2018), som omhandler fængselsbetjentes holdning til det kommende kvindefængsel i Jyderup, citeres en kvindelig fængselsbetjent. Hendes synspunkt er repræsentativt for nogle af de beskrivelser af kvindelige indsatte, som jeg har mødt med jævne mellemrum under mine besøg i fængslerne:

‘Kvinder er utilregnelige. Og de er meget beregnende, nærtagende og bærer nag. Jeg er ikke i tvivl om, at vi vil have flere konflikter med kvinder’ (Westfall, i Fængselsfunktionæren, side 17).

Beskrivelser af kvindelige indsatte, som trækker på stereotype opfattelser, er ikke ny (Lee, 2000; Zalthouse & Thomas, 2003; Kolind & Bjønness, 2019) og jeg har løbende mødt sådanne, både blandt ansatte og indsatte. Jeg har overværet konflikter og iagttaget de sociale og bevægelige hierarkier, som fungerede på nogle af afdelingerne. Jeg har set, hvordan positionerne skiftede alt efter hvem, der afsonede på en afdeling og hvordan strukturerne var. En kvindelig indsat beskrev følgende, da jeg foretog interviews og observationer i et af de fængsler, hvor kvinder afsonede:

»Jeg tror også, du ville skabe [bedre sammenhold, CM], hvis der var lidt flere kvindeting, lægge makeup, gå til frisør og sådan nogle ting. Hvis der var det engang imellem, så tror jeg [...] så ville kvinderne få et helt andet syn på hinanden, end at gå der og hakke på hinanden [...]. For man har ikke andet og lave, altså« (Mathiassen, 2011, side 85).

Jeg forstår kvindens beskrivelse sådan, at de stridigheder eller konflikter, som fandtes, skal ses i lyset af kedsomhed. Der var ikke noget meningsfyldt at give sig til, antyder hun, og det accelererede konflikter. Samtidig trækker hun aktiviteter frem, som man kan karakterisere som ‘typisk feminine’, ‘lægge makeup og gå til frisør’. En anden kvinde efterlyste ‘blomsterbinding’. Det er den type af aktiviteter, som kvinderne lige her umiddelbart ville trække frem som feminint valoriserede. Man kunne imidlertid også forstå deres forslag ind i et mere omfattende ønske om, at fængslet i højere grad kunne prioritere aktiviteter, der ikke findes i de mere maskulint kodede tilbud. Altså en mere omfattende appel efter en valorisering af det kvindeligt mærkede, der ikke stopper ved rengøringsarbejde, madlavning, vaskeri og sysselsætning. Jeg så undervejs i min undersøgelse, at eksempelvis beskæftigelse i gartneri og snedkeri blev søgt af en del kvindelige indsatte frem for maskinværksted eller rengøring. Så ovenstående, kortfattede udlægning er ikke en afvisning af de



eksisterende aktiviteter. Kvindernes udsagn er ikke nødvendigvis bundet til en stereotyp opfattelse af 'kvindeting' som det eneste meningsfulde. Men man kunne fortolke udsagnene som et ønske om udvidelse af mulighedsrummet for kvinder som handlekraftige aktører. Det kræver sammenhænge og strukturer, hvor de kan blive til som sådan og på sådanne måder, der reelt åbner for nævnte valorisering af mere feminint kodede aktiviteter i bred forstand.

Der er andet end konflikter og stridigheder i kvindefællesskaberne. I kriminalforsorgens forskellige institutioner ser man også støttende, solidariske og omsorgsfulde samværsformer. Her følger et eksempel fra en kvindeafdeling i et åbent fængsel:

'Den, der står først op, laver kaffe. Og så bliver der råbt ned ad gangen, at nu er kaffen klar. Og så Liv, hun får den serveret hver morgen. For ellers kan hun slet ikke vågne. Så vi rører rundt for hende og det hele'. »(Mathiassen, 2011, side 73).

Denne omsorgsfulde bistand til en stofafhængig kvinde levede side om side med en tydelig irritation over, at netop stofafhængighed gav uro og til tider ballade på afdelingen. Kvindernes fællesskab var udfordret af dette, men ofte håndterede de denne uro. Ikke mindst fordi de insisterede på, at der skulle være struktur på hverdagen. Herunder etablerede de selv madklub og fællesspisning, som blev varetaget af de kvinder, som havde flest 'ressourcer'.

Ansatte beskriver på forskellig vis, hvordan kvinder har brug for en anden måde at afsone på end at skulle tilpasse sig og deltage i den maskuliniserede kultur og værensform, som ses i mange fængsler. I ovennævnte udgave af Fængselsfunktionæren citeres en kvindelig fængselsbetjent:

»Jeg var klart imod (kvindefængsel, CM) for få år siden, men med den udvikling vi har haft, ser jeg frem til at arbejde med et nyt klientel. Jeg savner at kunne arbejde mere med positive relationer med de indsatte, end vi kan nu,' siger hun med klar henvisning til de mange indsatte med bandementalitet, som fængslet har nu. (Westfall, Fængselsfunktionæren, side 17).«

Som det fremgår af ovenstående citater, så er der forskelligartede erfaringer og holdninger i fængselshverdagen. En betoner, at kvindelige indsatte agerer 'utilregneligt', og en anden fremhæver mulighederne for positive relationer i arbejdet med kvindelige indsatte. Det ene udelukker ikke det andet. Men den røde tråd i flere af de samtaler, jeg har haft gennem tiden, er, at mandlige indsatte som gruppe betragtes og agerer på en anden måde, end de kvindelige indsatte, hvilket kommer frem i ovenstående citat. En anden rød tråd i samtalerne er, at mange kvindelige indsatte opsøger fængselspersonalet på en anden måde, end de mandlige indsatte gør.

Som det fremgår (Mathiassen, 2011) har jeg under mine fængselsbesøg (selvfølgelig) set kvindefællesskaber præget af mangfoldighed, glæde, kreativitet og inklusion samtidig med, at der opstod konflikter, hierarkiseringer og til tider voldelig kommunikation og samvær præget af dominans og udnyttelse. Billedet af 'kvindelige indsatte' er med andre ord ikke så entydigt, som det af



og til bliver præsenteret. Ikke mindst af etiske grunde finder jeg, at en sådan stereotyp måde at beskrive køn på, som allerede nævnt, bør afløses af en mere dynamisk og bevægelig tilgang. Inspireret af for eksempel Søndergaard (2000) mener jeg, at vi må forstå køn, som noget der både skabes socialt og kulturelt. Der er forskellige forventninger til, hvordan mænd og kvinder skal agere. Og disse forventninger skabes på forskellig vis og afhængigt af, hvilke sammenhænge vi lever og opholder os i. I fængslet er der forskellige forventninger til kvinderne, alt efter om de afsoner sammen med mænd eller kun med hinanden. Disse forventninger er både i gruppen af indsatte, men også blandt professionelle. Den måde, vi italesætter og behandler kvinderne på, skaber nogle forventninger samtidig med, at disse forventninger bygger på erfaringer med kvindelige indsatte, sådan som citaterne ovenfor er eksempler på. Uanset hvordan holdninger og forventninger er udviklet, så er de med til at præge mødet mellem her fængselsbetjent og indsat, men som nævnt også indsatte imellem. Min påstand er, at såfremt vi ikke udfordrer de stereotype opfattelser og væremåder, så bidrager vi til at nogle fastholdes i mønstre og væremåder, som måske kunne blive anderledes. I forlængelse heraf er det væsentligt, at de professionelle, som arbejder i fængslerne, tilbyder andre måder at indgå i relationer på, end for eksempel sådanne, som nærer konflikter, 'utilregnelighed' og 'intrigere', som nævnes ovenfor. Det 'bor' ikke i den enkelte at være på en bestemt måde. Mennesker kan udfordres, og nogle værensformer kan måske blive anderledes. På den måde er der magt i den retorik, som tages i anvendelse om og overfor alle – også kvindelige indsatte, og det mener jeg, man skal forholde sig til og tage stilling til.

### Køn, seksualitet og magt

Indtil nu, har jeg kun skrevet om de to køn 'mand' og 'kvinde', men i forlængelse af LGBTQ+-bevægelser, *queer teori* og intersektionalistiske tilgange tydeliggøres det, at den heteronormative kønsforståelse generelt reducerer blikket på det levede liv både i og uden for fængslet (Woods, 2014; Jennes, Sexton & Sumner, 2019). I forlængelse af Jennes, Sexton & Sumner (2019) synes det at være en forsimpning, hvis man ser kønsopdeling, som løsningen på de problemer, der udvikler sig i de sociale dynamikker i det heteronormativt dominerede fængsel. Endvidere synes det oplagt at polemisere over, hvad der sker, når man opretter et kvindefængsel. Reproducerer man så ikke netop heteronormative kønsforståelser? Hvordan afgør man, hvilket fængsel en non-binær eller ikke fuldt transitioneret transperson skal afsones i? Jennes, Sexton & Sumner (2019) præsenterer nogle voldsomme eksempler på seksuel udnyttelse og seksuelle overgreb mod transkønnede kvinder, som afsonede i forskellige amerikanske mandefængsler. De betoner, at det langt fra er alle mandlige afsonere, der begår disse overgreb. Men når det sker, så har den



transkønnede kvinde ikke en chance. Magt, vold og tvang dominerer, og de seksuelle overgreb finder sted. Forfatterne skriver:

»The victimization of incarcerated transgender women is, in the first instance, violence perpetrated by men and experienced by women in an institutional environment in which masculinity is valorized and femininity is regularly subordinated« (Jennes & Fenstermaker, 2016) (Jennes, Sexton & Sumner, side 625).

Dette standpunkt udvider betragtningerne ovenfor vedrørende valorisering af feminitet. Forfatterne betegner viktimitisering af kvinder som en underordning af 'det kvindelige' i en institutionel sammenhæng, hvor det maskuline er valoriseret. Den stereotype retorik om de kvindelige indsatte som eksempelvis ofre eller intrigemagere (jf. ovenfor) forstår jeg på linje hermed, som en 'underordning' af det kvindelige. De steder, hvor kvinderne beskriver sig selv som aktører, eksempelvis når de tager vare på hinanden, udtrykker en mere værdig eller respektfuld forståelse. En forståelse, som ikke kun favner kvinder som mere 'relationsparate' end mændene, men som også åbner muligheden for at se adskillige facetter i kvinders repertoire for at indgå i det sociale.

Det er klart, at amerikanske fængsler er anderledes end danske. Det er også klart, at både antallet af indsatte generelt og indsatte herunder transpersoner er lavere i Danmark end i USA. Men de kønnede dynamikker lever også i danske fængsler. Sex, chikane og seksuelle overgreb findes i fængslerne. Og transpersoner afsoner også i danske fængsler. I og med at der nu indrettes et kvindefængsel i Danmark, mener jeg, at der også skal tages stilling til, hvordan man vil placere transpersoner. Men derudover finder jeg det relevant at sætte fokus på, hvordan man vil organisere de nye, sociale arenaer, hvor de kønnede samværsformer vil være anderledes end i de fængsler, som personalet og de indsatte kender fra den hidtidige praksis (jf. ovenfor).

## Nationale og internationale vinkler på kvinders rettigheder og behov

### *Status i Danmark*

I skrivende stund bliver mandefængslet i Jyderup ombygget. Det bliver det pt. eneste kvindefængsel i Danmark. Som jeg beskrev i 'Perspektiver på kvinders dagligdag i danske fængsler' (Mathiassen, 2011) afsonede mænd og kvinder indtil 2018 typisk i samme fængsel, hvor de i forskellig udstrækning kunne mødes og deltage i fælles aktiviteter. Endvidere afsonede på nogle tidspunkter og i nogle fængsler både mænd og kvinder i samme afdeling. Dette varierede, alt efter hvordan det enkelte fængsels praksis var organiseret. Efter den politiske beslutning i 2018 blev dette ændret. På Kriminalforsorgens hjemmeside fremgår det:





»Jyderup Fængsel vil, når det er færdigbygget, kunne huse 150 kvindelige indsatte fordelt på 72 åbne pladser, 38 lukkede pladser og 40 arrestpladser. Der vil dog fortsat være mulighed for varetægtsfængsling og afsoning af kortere domme i lokale arresthuse, især der hvor afstanden til Jyderup er meget stor.« (Kriminalforsorgen, 2017).

I foråret 2018 blev de kvinder, som afsonede i Ringe fængsel, flyttet til den tidligere arrestafdeling med 24 pladser i Jyderup fængsel, da Ringe fængsel skulle indrettes til udvisningsfængsel. De kvinder, som skulle afsones under mere åbne forhold, blev samlet i Horserød fængsel, inklusive de kvinder som afsonede i Møgelkær fængsel, der blev omdannet til uddannelsescenter for fængselsbetjente og værk mestre.<sup>7</sup> Endeligt forblev indtil videre en særlig gruppe i Herstedvester fængsel, som er et lukket 'behandlingsfængsel'. Der er i skrivende stund gået knap tre år, siden de første kvinder blev placeret i Jyderup fængsel, og så vidt jeg er orienteret, skal kvinderne fra Horserød fængsel flyttes til Jyderup i løbet af dette forår, 2021.<sup>8</sup> Der sker med andre ord en gradvis indflytning og udflytning af indsatte i løbet af dette år og i takt med, at kvindefængslet i Jyderup bygges færdigt.

#### *Tilbageblik i glimt*

Ved at dykke lidt ned i historien viser det sig, at kvinder gennem historien har været placeret på ret forskellige måder, når de skulle afsones. De er også blevet flyttet en del, men disse flytninger syntes ikke altid at være fagligt begrundet. Allerede i 1600-tallet kom kvinder og mænd uden erhverv i et tugthus i Farvergade i København, og i 1800-tallet afsonede både mænd og kvinder i Tugthuset på Christianshavn. Tugthuset på Christianshavn nedbrændte i begyndelsen af 1800-tallet, og i 1860'erne oprettede man et egentligt kvindefængsel på Christianshavn. Kvindefængslet på Christianshavn fungerede indtil 1928, hvor man ikke længere mente, at der var brug for en ren kvindeinstitution. Vestre fængsel, Danmarks største arresthus, blev taget i brug i 1895, og i 1918 blev det udvidet med blandt andet plads til 80 kvinder (Tolstrup, downloaded 01.01.21). Kvinder afsonede således før 2. verdenskrig i Vestre fængsel, men under krigen blev de flyttet til Sundholm. Efter krigen, i 1947, blev de kvinder, som sad i Sundholm, flyttet igen, og denne gang til Horserød fængsel (Andersen, 1992). Efterhånden måtte nogle af kvinderne igen flytte, fordi man vurderede, at de hårdest belastede kvinder i Horserød skulle flyttes midlertidigt til Maribo, og som konsekvens heraf blev de mandlige afsonere en markant majoritet. I 1970'erne åbnede Ringe fængsel, og de kvinder, som var placeret midlertidigt i Maribo, skulle nu afsones i Ringe fængsel sammen med mænd. Ringe fængsel markerede et nybrud i organiseringen af dansk fængselspraksis. Det indebærer blandt flere andre forhold, at kvindelige og mandlige indsatte i Ringe fængsel

7. Der er to uddannelsessteder i Danmark: Uddannelsescenter i Birkerød og i Møgelkær Uddannelsescentret i Birkerød - Kriminalforsorgen, Uddannelsescentret Møgelkær - Kriminalforsorgen

8. Personlig kommunikation med Ole Hansen, februar, 2021.



skulle kunne bo dør om dør i fængslet, ligesom de kunne udenfor. Den praksis fik international opmærksomhed, og i 1970'erne blev det betragtet som fremsynet, at kønnene blev blandet. I løbet af mit feltarbejde, der dannede baggrund 'Kvinders dagligdag i danske fængsler' (Mathiassen, 2011), argumenterede flere ansatte for, at det var nødvendigt, at kvinder lærte at begå sig med mænd under afsoning, fordi det skulle de også, når de kom ud af fængslet igen. Her skal det i øvrigt nævnes, at kvinder også har afsonet i en afdeling kun for kvinder i Amstrup, og at denne afdeling først blev nedlagt i 2000. Begrundelsen for nedlæggelsen af Amstrup var, at de fysiske forhold var så dårlige, at det ikke kunne forsvares, at kvinderne afsonede her (Ombudsmanden, 2011). Det var med andre ord praktiske forhold og påtaler fra Ombudsmanden, der afstedkom, at kvinderne efter 2000 blev flyttet fra Amstrup til Møgelkær.

### *Rettigheder og behov*

Indledningsvist citerede jeg fra Bangkok-reglerne vedrørende kvinders rettigheder og behov i relation til organiseringen af afsoningsforhold. En pointe i ovenstående er, at planlægningen af afsoning for kvinder skal overvejes nøje, og at det skal være klart og gennemskeligt, hvad der styrer den måde, som kvinder behandles på. For mig at se betyder det, at man forstår mænd og kvinder som mennesker, der både har enslydende behov og interesser, men at man ligeledes betoner, at der er forskelle. De forskelle skal man møde på en velovervejet og gennemtænkt måde. Hvilke forskelle, der er tale om, præciseres ikke i det lille uddrag. Men det betones, at den efterlyste klarhed i behandlingen af kvinder er tiltagende vigtig, netop fordi man globalt observerer en stigning i antallet af kvindelige indsatte.

Som jeg vil uddybe i, kan man forstå beslutningen om at indrette et fængsel i Danmark udelukkende for kvinder som en måde at sikre en bedre varetagelse af nogle af de rettigheder, som betones i Bangkok-reglerne; herunder beskyttelse mod risiko for chikane og overgreb mellem mænd og kvinder. Som det allerede er beskrevet, giver det også udfordringer at skulle etablere et kvindefængsel.

Fokus i Bangkok-reglerne er blandt andet, at en del fængslede kvinder har erfaringer med seksuelle overgreb og vold, hvilket der skal tages særligt hensyn til under afsoning. Herunder skal de professionelle have viden om, hvad sådanne erfaringer kan have af konsekvenser, og der skal tilbydes relevant behandling og rådgivning. Det samme gælder psykologiske og fysiske behov og lidelser generelt, hvor kvinder og mænd kan have divergerende interesser og behov. Specifikt vedrørende erfaringer med vold står der i Bangkok-reglerne, at kvinder globalt set er udsat for en udstrakt grad af vold i hjemmet; også seksualiseret vold og overgreb. Derfor, skriver man, lider mange fængslede kvinder af psykiske problemer. I regel nr. 12 bliver det understreget, at:



»Mental health care provided in women's prisons should be gender sensitive and interdisciplinary. Women's distinctive mental health-care and psychological support needs should be recognized, including for example, of those who demonstrate acute distress and depression due to isolation, separation from children, families and communities«(Bangkokregler, side 29).

Bangkok reglerne argumenterer ikke imod, at det også er stressende og sorgfuldt for mænd, at undvære deres børn. Men det understreges, at der også er særlige forhold for kvinder, som skal håndteres. Herunder fremhæves adskillelsen fra børnene og de negative konsekvenser for både børn og voksne som noget, der skal tages vare på.

Det betones, at evt. behandling skal målrettes den enkelte kvinde og adressere de forhold, som forårsager diverse psykiske og psykiatriske problemer. Det præciseres, at det kan være nødvendigt at kombinere flere forskellige tilgange, herunder psykosocial støtte, rådgivning og evt. også medicinering. Pointen er, at fængslerne skal forstå grundene til de symptomer der ses og planlægge en målrettet, helhedsorienteret indsats, herunder behandling. Medicinering af symptomer er *utilstrækkeligt*. (Bangkokrules, siderne 29 – 30).

Måske er det sådan, at nogle af de vanskeligheder og udfordringer, der opstår og som beskrives ovenfor, også hænger sammen, at nogle af de kvindelige indsatte har det meget dårligt. At de er traumatiserede af mange grunde og til tider reagerer voldsomt herpå. Ikke fordi de er kvinder, men fordi de har nogle erfaringer med sig, der skal bearbejdes og håndteres helhedsorienteret og professionelt. Som nævnt er savnet af og afstande til eventuelle pårørende, herunder børn, centralt for de fleste indsatte, uanset køn. Jeg vil derfor kommentere på nærhedsprincippet i relation til oprettelsen af et kvindefængsel i Jyderup.

### *Nærhed*

I et geografisk set og befolkningsmæssigt lille land som Danmark er afstandene kortere end i for eksempel USA og Canada, men også sammenlignet med Norge og Sverige. Derfor har placeringen af kun ét afsoningssted for kvinder en anden betydning, rent afstandsmæssigt, end hvis det for eksempel havde været i Canada eller Norge. Alligevel er nærhedsprincippet udfordret, når man kun etablerer én afsoningsmulighed for kvinder i Danmark. Altså det princip, at man skal afsone tættest muligt på ens hjemsted. I refleksioner over denne udfordring blev den daværende straffuldbyrdelsesdirektør, Lykke Rasmussen, refereret for følgende standpunkt:

»Når kvinderne samles et sted i landet, vil nærhedsprincippet blive udfordret, men med fire matrikler i dag – og kun to lukkede fængsler for kvinder (Ringe Fængsel og Herstedvester Fængsel), er det princip i forvejen svært at efterleve. Og der er andre principper her, der i en samlet vurdering i sidste ende må veje tungere« (Kriminalforsorgen, 2017).



På den ene side kan man sige, at beslutningen om at ændre afsoningspraksis for kvinderne, så de ikke længere kan få mulighed for at afsone i et mandefængsel, er i tråd med Bangkokreglerne. På den anden side installerer man også med etableringen af et kvindefængsel i Jyderup på Sjælland fortsat udfordringer med hensyn til at sikre en rimelig og stabil kontakt mellem kvinderne og deres eventuelle familier og børn. Det synes omvendt *ikke* at være i tråd med Bangkokreglerne. Sådanne udfordringer fandtes også i det hidtidige regime for de kvinder, som afsønedede f.eks. i Herstedvester fængsel og i Ringe fængsel. For de kvinder, som førhen kunne afsone i Møgelkær fængsel under mere åbne former, der øges afstanden, når kvindefængslet placeres på Sjælland. For andre, vil det være en forbedring. Som jeg forstår indstillingen fra Lykke Sørensen ovenfor, har man i Kriminalforsorgen vurderet, at den indskrænkning af muligheder for nærhed til hjemstedet, der rammer nogle af de kvinder, som skal afsone, opvejes af de muligheder, man kan etablere for kvinderne, hvis de samles.

### En god begyndelse på noget nyt?

Det fremgår af 'Handbook on women and imprisonment' (2014), at fængselso-phold for en del kvinder, der har begået kriminelle handlinger, ikke er det bedste valg. Endvidere ved vi, at kvinder som gruppe betragtet ikke nødvendigvis har det samme sikkerhedsniveau som mænd. Der er naturligvis undtagelser. Ikke desto mindre synes den aktuelle proces, hvor et kvindefængsel i Danmark bliver indrettet, at være en oplagt mulighed for at etablere en anden type fængsel, end dem som allerede findes. Denne situation kalder for mig at se på, at indretningen af kvindefængslet gøres videns- og forskningsbaseret. Samtidig forekommer det oplagt, at man vedbliver med at udvikle brugen af alternative og måske bedre 'virkende' afsoningsformer end fængsel.

Jeg har her blandt andet søgt at vise, at der er brug for en dynamisk og bevægelig forståelse af køn. Derudover har jeg søgt at vise, hvordan der er brug for at tænke rettighedsaspektet ind i fængselspraksis for kvinder på andre måder end hidtil. Endvidere at de problemer, som man har identificeret under de hidtidige (mere eller mindre) kønsblandede afsoningsformer, ikke er løst ved blot at adskille de to køn, mænd og kvinder. Koncentrationen af kvindelige indsatte på ét sted vil betyde en ændring i jobbet som fængselsbetjent for flere, der har arbejdet i mandefængsler, sådan som jeg viste ovenfor. Her synes det relevant med løbende uddannelse og sparring. På nogle måder synes etableringen af et kvindefængsel at kunne blive en 'god begyndelse' på noget nyt. Men det er vigtigt at holde fokus på, hvilke behov og interesser den diverse gruppe af kvindelige indsatte har, ligesom det er centralt at overskue helheden. Med andre ord kan den kønsadskillelse, som betyder beskyttelse for nogen også medføre udfordringer for andre. Det nye mulighedsrum, man har etableret institutionelt, kræver en nøje gennem-



tænkt og helhedsorienteret indsats, både hvad angår kontakt til eventuelle pårørende, herunder børn; men også hvad angår beskæftigelse, skolegang, behandling og fritid. Nogle indsatte kvinder har en del ressourcer, som kan udnyttes. Det skal ikke forsvinde i en nødvendig hensyntagen til de mange, som har brug for særlige indsatser.

Sidst men ikke mindst: Den afstand, som der vil være mellem hjemsted og afsoningssted, skal medinddrages i organiseringen af såvel besøgsfaciliteter som anden bistand. Det er vigtigt, at *nødvendige bånd og relationer* kan bibeholdes, evt. repareres eller måske endda udvikles. Fremfor alt bør der arbejdes for, at afsoningen ikke ødelægger mere, end der allerede måtte være gået itu i hver enkelts tilværelse i hver enkelt familie. Det er muligvis en utopisk ambition, men ikke desto er den efter min bedste overbevisning et relevant sigtepunkt.

### Kontaktoplysninger

Charlotte Mathiassen: [cham@edu.au.dk](mailto:cham@edu.au.dk)

### Referencer:

- Andersen, E. (1992). Den lange vej. Kriminalforsorgen efter straffelovsreformen 1933. Kriminalforsorgens uddannelsescenter.
- Bangkok-rules (2011): United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary. [https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok\\_Rules\\_ENG\\_22032015.pdf](https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf)
- Engbo, H.J. (2017). Normalisation in Nordic Prisons – From a Prison Governor's Perspective. In: P.S. Smith, T. Ugelvik (eds.), *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice*, Palgrave Studies in Prisons and Penology, DOI 10.1057/978-1-137-58529-5\_14
- Engbo, H.J. (2020). *Grønlandsk Kriminalret. Foranstaltningerne*. København: Djøf.
- Folketingets Ombudsmand (2011). *Folketingets Ombudsmands Beretning*. [www.ombudsmanden.dk](http://www.ombudsmanden.dk)
- Handbook of women and imprisonment (2014). New York, United Nations: Criminal Justice Handbook Series *women\_and\_imprisonment\_-\_2nd\_edition.pdf*
- Jennes, V. Sexton, L. & Jennifer Sumner (2019) Sexual victimization against transgender women in prison: Consent and coercion in context. *Criminology*, 57 (4) *Wiley Online* <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12221>
- Holstein, B.E. (red.) (1980). *Ledelse og Menneskeværd*. Administrationsdepartementet.
- Kolind, T., & Bjønness, J. (2019). 'The right way to be a woman': Negotiating femininity in a prison-based drug treatment programme. *Punishment & Society*, 21(1), 107-124. <https://doi.org/10.1177/1462474517749049>
- Kriminalforsorgens Statistik (2019). *kriminalforsorgens-statistik-2019.pdf*
- Kriminalforsorgen (2011). *Udvalget vedrørende fængslede kvinders vilkår. Indstilling*.
- Kriminalforsorgen (2017). *Kvindefængsel er den bedste løsning*. Kriminalforsorgen. <https://www.kriminalforsorgen.dk/om-os/nyt-og-presse/nyheder/kvindefaengsel-er-den-bedste-loesning>
- Lee, J. (2000). Women prisoners, penological interests, and gender stereotyping: An application of equal protection norms to female inmates. *32 COLUM. HUM. Rts. L.*
- Lindstad, M. & Bien, N. (2016). *Indsattes udsathed og tilbøjelighed til at anmelde overgreb*. Kriminalforsorgens Brugerundersøgelse. Direktoratet for Kriminalforsorgen.



## ESSAY

- Mathiassen, C. (2011). *Perspektiver på kvinders dagligdag i danske fængsler – erfaringer med kvinders og mænds fælles afsoning*. Aarhus Universitet. DPU. Microsoft Word – Titelblad og kolofon – fængselsrapport (dpu.dk)
- Mathiassen, C. (2021). *Fængslede kvinder. I: Jacek. (red.) Det fængslede menneske – nedslag i fængslet idéhistorier*. Baggrund.
- Pemberton, S. (2013). Enforcing gender. The constitution of sex and gender in prison regimes. In: *Signs. Journal of Women in Culture and Society* (46.2). University of Chicago press.
- Søndergaard, D. (2000). Kønnen subjektivering. *Kvinder, Køn & Forskning*, (1).  
<https://doi.org/10.7146/kkf.v0i1.28357>
- Tolstrup, Jens: *Vestre Fængsel i Den Store Danske* på lex.dk. Hentet 1. februar 2021 fra [https://denstoredanske.lex.dk/Vestre\\_F%C3%A6ngsel](https://denstoredanske.lex.dk/Vestre_F%C3%A6ngsel)
- Westfall, K. (2018). Betjente bakker op om kvindefængsel i Jyderup. *Fængselsfunktionæren* (1). Fængselsforbundet.
- World Prison Brief (2020) World Female Imprisonment List (fourth edition) | World Prison Brief (prisonstudies.org)
- Zaitzow, B. & Thomas, J. (eds.)(2003). *Women in prison: Gender and social control*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Woods, J. (2014). Queering Criminology«: Overview of the State of the Field  
In: *Handbook of LGBT Communities, Crime, and Justice* (pp.15-41).  
DOI: 10.1007/978-1-4614-9188-0\_2